

Feyes hús, eilanderhuis Langestreek 132 en Om de Noord 31 (2)

Gerrit Bloothoofd en Gea Smid

*Het Westeinde van de Langestreek omstreeks 1914 met van rechts naar links de huidige nummers 128 met een gloednieuw wolfsdak, 130, 132 en hoger met een topgevel.*¹

Het eilanderhuis Langestreek 132 is een rijksmonument dat stamt uit het einde van de 18^e eeuw waarvan we in de eerste bijdrage de constructie, de indeling en de wijze van bewoning bespraken. Nu is het de beurt aan de bewoners zelf, met perioden van bewoning van zowel het voor- als achterhuis. De achtereenvolgende bewoners hadden vaak ook familierelaties. We eindigen dit artikel in 1939 wanneer lichtwachter Feye de Groot en zijn vrouw Anje (Anna) Beukema het huis betrekken.

De eerst bekende bewoners

Pas bij de start van het kadaster in 1832 weten we wie er aan het Westeinde van de Langestreek woonden. Het is inzichtelijk om de kavelkaart, de huizen en hun kwaliteit en de eigenaren ervan te bekijken. Zes huizen zijn ongedeeld en hebben een eigenaar die meestal landbouwer of schipper is en het financieel ruimer zal hebben, Langestreek 132 was één daarvan. Zes huizen hebben dubbele bewoning door weduwen en matrozen. Rijkdom of armoede maakt het verschil. Langestreek 132 was eigendom van Ede Jeppes Carst, (koopvaardij)schipper. Omdat hij geen ander huis in het dorp bezat zal hij er ook wel gewoond hebben. Hij is in 1761 op Schiermonnikoog geboren als zoon van Jeppe Pieters Carst (1726 – ~1777)² en Fennigje Edes Zeilinga (1736 – 1815). Zijn vader was landbouwer en ook burgemeester van Schiermonnikoog, welke functie vergeleken kan worden met de huidige wethouder, maar dan wel met eigen vermogen. Het is denkbaar dat hij het huis aan de Langestreek heeft laten bouwen. De familie Carst (ook wel Karst) woonde al sinds de 17^e eeuw op Schiermonnikoog (Teensma, 1989)³.

Kadastrale kaart van 1830-1832 met huis B251 en moestuinkavel B250 voor Langestreek 132. Op B266 stond het Armenhuis dat is gesloopt en waar nu twee huizen (nr 122 en 124) staan. De kaveldeling is verder tot op heden vrijwel ongewijzigd gebleven.

Ede Jeppes Carst (1761-1832) is omstreeks 1792 getrouwd met de nog jonge Meins Frederiks (1774-1840). Al hun acht kinderen zijn tussen 1794 en 1807 op Schiermonnikoog geboren, mogelijk aan de Langestreek. Hij was kapitein en wordt in monsterrollen in 1804 en 1805 genoemd op de onder Pruisische vlag varende 'Vrouwe Meynsina', welke naam lijkt te refereren naar zijn vrouw. In 1807 vaart hij op de 'Harmonie' en in 1809 en 1810 op de 'Twee Gebroeders'. Vanaf 1811 wordt Ede Jeppes Carst kapitein op de kort daarvoor gebouwde smak 'Otto', waarvan hij voor 3/8 mede-eigenaar is. Uit de monsterrollen blijkt dat hij onder andere vaart op Hull, Nantes, Londen, Riga, Sint Petersburg en Stettin. In 1813 vaart hij naar Hull met als matrozen zijn oudste zoons, de nog 19-jarige Jeppe en de 16-jarige Fredrik, en een stuurman en een kok. Alhoewel een smakschip populair was, had de zeewaardigheid ervan beperkingen. Zo strandt de 'Otto' in 1817 bij Calais met schade en lekkage, en in 1819 loopt hij in Medemblik binnen met een gebroken zwaard.

Voorbeeld van een smakschip. ⁷ schilderij van Dirk Antoon Teupken van 'De Vrouw Helena van Woudsend Beset op de Jutsche kust bij Bovenbergen / Den 26 Maart 1835' varend over zowel stuurboord als bakboord (Fries Maritiem Museum, FSM-1985-422).

In 1832 gaat het fout. De 'Otto' zeilt vanuit Maassluis op avontuur richting Bergen in Noorwegen, en komt in een orkaan terecht die vanaf 7 tot 9 mei woedde en waarbij een menigte schepen op de noord- en westkust van Jutland verging, waaronder de 'Otto'.

Alhoewel Ede Jeppes Carst overlijdt in 1832 en zijn vrouw in 1840, blijft het huis aan de Langestreek op zijn naam staan, mogelijk bewoond door een zoon of dochter. Rond 1863 wordt het huis gesplitst in vier kavels met nieuwe nummers: voorhuis (zuid) B917 met tuin B914, en achterhuis (noord) B916 met tuin B915. Niettemin blijft het geheel tot 1880 in handen van verschillende nakomelingen van Ede Jeppes Carst.

Het voorhuis (zuid)

De erfpacht van het voorhuis, met huisnummer A107, gaat in 1863 voor de helft over naar stuurman/kapitein Teen Jeppes Orré (1833-1877) en voor de andere helft naar zijn zuster Reintje Jeppes Orré (1842-1889). Zij zijn kinderen van zeeman Jeppe Teens Orré (1798-<1848) en Fenne Edes Carst (1803-1848), een dochter van Ede Jeppes Carst.

Teen Jeppes Orré (links) en Teuneke Jeppes Teensma met hun kinderen Jeppe en Fenna (rechts) (in Teensma, 2013)⁴.

Teen Orré was vanaf 1871 kapitein van de driemast schoener *Ipe Ipeus* met bestemmingen over de hele wereld. Hij huwt in 1866 met Teuneke Jeppes Teensma (1841-1925, dochter van Jeppe Pieter Teensma en Aukje Eises Karst) en zij krijgen de kinderen Jeppe (1867-1888, zeeman) en Fenna (1871-1951). Teen Orré overleed na een reis naar Buenos Aires in 1877 en in hetzelfde jaar huwde zijn zuster Reintje en vertrok van Schiermonnikoog. Teuneke Teensma bleef met haar twee kinderen in het voorhuis achter en moest zelf voor inkomsten zorgen. Dat doet ze onder andere door inwoning door achtereenvolgens Remke Onnes en Wiegeltje Vil in 1878, Femke Orré tot eind 1879, en Trijnke Lootsman wed. Onnes tot 1894. Dat moet veel inschikkelijkheid hebben gevraagd.

Reintje Teensma-Teensma (1849-1932) en haar zuster Teuneke Orré-Teensma met ervoor de zesjarige Louise Mellema, kleindochter van Teuneke en later schrijfster van 'Het eiland Schiermonnikoog, lytje pole', ongeveer in 1906 (in Teensma, 2013) ⁴.

Zoon Jeppe overleed in 1888 op 20-jarige leeftijd. Teuneke (ook Theuneke of Tunke) Teensma woont dan als winkelierster samen met haar dochter Fenna in het huis. Fenna huwde in 1896 met Theunis Lourens Mellema en vertrekt naar Amsterdam. Hij wordt later adjunct-inspecteur van de scheepvaart in Groningen. Moeder Teuneke blijft niet steeds op Schiermonnikoog, ze vertrekt in 1898 naar Urk en in 1901 wordt in een notariële acte gemeld dat ze in Zoutkamp woont. Toch komt ze in 1905 weer terug in het voorhuis maar vertrekt in 1918 naar haar dochter in Groningen. Dat is nog niet definitief want ze is wat later inwonend in het achterhuis A108 tot ze in 1922 definitief naar Groningen gaat, terwijl ze in 1925 op 84-jarige leeftijd in Zuidlaren overlijdt (met woonplaats Schiermonnikoog, waar ze wordt begraven). De ouderdom komt met onzekerheid en afhankelijkheid. In 1926 wordt het voorhuis gekocht door Klaas Onnes.

Het achterhuis (noord)

Het achterhuis met huisnummer A108 bleef tot 1880 in eigendom van de erven Carst maar het is niet duidelijk wie er daadwerkelijk woonde(n). Toen werd het verkocht aan lichtwachter Auke Aukes de Boer (1829-1902) die ook nog een tweede woning bezat aan de huidige Langestreek 116 waar hij en zijn vrouw Ijtje Maria Jackele Donama (1836-1927) mogelijk woonden. In 1899 wordt het achterhuis en tuin verkocht aan Hermanus Onnes. Deze overlijdt echter hetzelfde jaar en dan gaat het huis voor de helft naar zijn weduwe Tjitske van der Geest (1853-1941), werkvrouw, die in 1902 hertrouwt met Feije Remts Rademaker (1852-1942, metselaar, timmerman) en voor de andere helft naar de kinderen Minne (1878), Sijtze (1880) en Klaas Onnes (1893).

*Tjitske van der Geest op het bankje achter het huis.*⁵

*Tjitske van der Geest en Feye Rademaker in de tuin.*⁵

Tjitske's jongste zoon Klaas Onnes (1893-1971)⁵, stoombootkapitein en bekend kunstschilder, wordt in 1933 eigenaar van achterhuis maar zijn moeder en stiefvader Feye Rademaker houden recht van bewoning zolang ze leven. Omdat Klaas in 1926 al het voorhuis had gekocht was vanaf dat jaar de familie Onnes feitelijk eigenaar van het hele huis, maar na 1933 Klaas alleen. Op de bovenstaande ansichtkaart van omstreeks 1914 heeft het huis nog een topgevel (en mogelijk zien we Feye Rademaker in gilet en wit overhemd voor het huis staan). Eind jaren twintig werd dat een wolfsdak, mogelijk op initiatief van Klaas Onnes, en dat gebeurde eerder ook met buurhuis Langestreek 130 van Antoon Bakker en Carolina Jonker, terwijl nummer 128 van Pieter Minnes Onnes en Elisabeth de Jong in 1914 al zo'n dak had gekregen (met Louvre luiken die op de foto juist aangebracht lijken te worden). Het voor- en achterhuis zijn toen binnen niet veranderd.

Moeder Tjitske en stiefvader Feye waren al eind tachtig toen ze rond 1939 bij Klaas Onnes in Oostdongeradeel kwamen inwonen, waar ze in hun laatste jaren verzorgd konden worden en waar Tjitske in 1941 en Feye in 1942 overleed. Het huis was inmiddels hernummerd naar Langestreek 140 (nu 132) en lichtwachter Feye de Groot en zijn vrouw Anje (Anna) Beukema konden het vanaf 1939 huren. Over hen en de bewoners erna gaat het derde en laatste deel van deze serie.

INTERNET

Feyes hús, eilanderhuis Langestreek 132 en Om de Noord 31 (2)

Gerrit Bloothoofd en Gea Smid

Bronnen

- Kadastrale kaart van 1832, zie <http://hisgis.fa.knaw.nl> > Skiermûntseach, gebouwen Fryslân en eigenaren Fryslân.
 - Het kadastrale minuutplan in 1832 en de bijbehorende Oorspronkelijk Aanwijzende Tafels met eigenaren op <https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl> > Schiermonnikoog > kadastrale kaarten. Op deze site kunnen ook foto's gevonden worden.
 - Latere, gedetailleerde kadastrale gegevens zijn toegankelijk via de Kadaster Archiefviewer (via een abonnement). Weliswaar bezaten de Stachouwers, John Eric Banck en de graven Von Benstorff tot 1945 het eiland, de huizen hadden eigenaren die erfpacht moesten betalen, wat nauwgezet werd geadmistreerd.
 - Persoonsgegevens staan op <https://allefriezen.nl> (of <https://wiewaswie.nl>) waar ook gegevens van het bevolkingsregister van Schiermonnikoog zijn te vinden.
 - Scheepvaartberichten en familieadvertenties in <https://delpher.nl>.
 - De maritiem historische databank <https://marhisdata.nl> met gegevens over schepen, eigenaren, gezagsvoerders en monsterrollen met opvarenden.
1. Fotoarchief 't Heer en Feer, ansichtkaarten-2, f-09-007.
 2. H. Hamersma, "Het Eiland Schiermonnikoog", database, *Genealogie Online* (<https://www.genealogieonline.nl/het-eiland-schiermonnikoog/l15338.php> : benaderd 11 februari 2024), "Jeppe Pieters Karst (1726-± 1777)".
 3. H.D. Teensma (1989), *Schiermonnikoger geslachten*, Stichting Jonas in de Walvis.
 4. P.J. Teensma jr (2013), *Familie Teensma, een leven op zee*, CSL Leeuwarden.
 5. Joke Gaasendam-Onnes, 'Klaas Onnes – kapitein en schilder – Een leven in het teken van de zee', *'t Heer en Feer themanummer 2018*.

De kavel- en huisnummers

Op de oudste kadastrale kaart van 1832 staan het huis en erf ingetekend als kavel B251 met een oppervlakte van 230 m² en daarachter een moestuinkavel B250 van 450 m². Huisnummers waren er toen nog niet. Rond 1862 wordt het huis gesplitst in vier kavels met nieuwe kavelnummers:

achterhuis B916 met tuin B915, en voorhuis B917 met tuin B914, ieder in omvang precies de helft van het oorspronkelijk kavel. De tuinen liggen achter in de lengte parallel aan elkaar. Aan het einde van de 19^e eeuw krijgt het voorhuis huisnummer Langestreek A107 en het achterhuis Langestreek A108. In 1893 wordt de tuin B915 met 10 m² verkleind ten gunste van tuin B914. Daarmee worden wel nieuw tuinkavelnummers B1467 en B1478 geïntroduceerd. In de loop van de vorige eeuw wordt het huisnummer Langestreek 140. In 1976 worden alle kavels verenigd in B2621 met huisnummer Langestreek 132. Begin jaren tachtig wordt het geheel weer gesplitst in voorhuis Langestreek 132 (tezamen met achterste tuinkavel als B2827) en achterhuis Langestreek om de Noord 31 (met voorste tuinkavel samen in B2826).